

وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در مقایسه با استانداردهای منابع، تجهیزات و نیروی انسانی برای خدمات کتابخانه‌ای به نایبانیان

مر ترضی کوکبی

استاد گروه علم اطلاعات و دانش‌شناسی دانشگاه شهید چمران

Kokabi80@yahoo.com

صبا احسانی (نویسنده مسئول)

کارشناس ارشد علم اطلاعات و دانش‌شناسی و کتابدار کتابخانه مرکزی عمومی استان خوزستان

Ehsani.nahad@gmail.com

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۸/۲۰؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۱/۲۱

چکیده

هدف: هدف مقاله حاضر، بررسی وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان از منظر وجود بخش تخصصی نایبانیان و کم‌بینانیان، و تطابق شرایط موجود با استانداردهای منابع، تجهیزات و وضعیت نیروی انسانی متخصص است.

روش: این پژوهش، پیمایشی و از نوع توصیفی است. جامعه پژوهش حاضر از ۳ کتابخانه ثامن‌الائمه (آبادان)، شهید شریف (خرمشهر)، و مرکزی استان خوزستان (اهواز)، با در نظر گرفتن وضعیت نیروی انسانی، ساختمان و تجهیزات، منابع و نحوه ارائه خدمات در آنها تشکیل شده است. اطلاعات در این پژوهش با بهره‌گیری از مشاهدات انجام شده طی بازدیدهای کتابخانه‌ای توسط پژوهشگر، مصاحبه با مسئولان بهزیستی استان خوزستان و استفاده از «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نایبانیان» (تعاونی، ۱۳۷۹) و «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایبانیان و کم‌بینانیان» (نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۸۹) گردآوری شده است.

یافته‌ها: نتایج تحقیق حاضر نشان داد که بخش نایبانیان و کم‌بینانیان در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در شرایط مطلوبی قرار ندارند و تقریباً در هیچ‌کدام از شاخص‌های مورد نظر (اعم از فضا، تجهیزات، منابع، نیروی انسانی و خدمات‌رسانی)، به استانداردها نزدیک نیستند.

اصالت/ارزش: پژوهش حاضر در خصوص وضعیت بخش نایبانیان و کم‌بینانیان کتابخانه‌های عمومی خوزستان در مقایسه با استانداردها و دستورالعمل‌های مربوطه، جزو اولین گام‌ها در این حوزه است.

کلیدواژه‌ها: نایبانیان، کتابخانه نایبانیان، منابع اطلاعاتی، ساختمان و تجهیزات، استانداردها، نیروی انسانی، خدمات کتابخانه برای نایبانیان.

مقدمه

یکی از مهمترین ملزومات جوامع انسانی، پاسخگویی به نیازهای افراد جامعه است. هر فرد به عنوان عضوی از اجتماع، نیازمند کسب اطلاعات و تجربه است تا بتواند مسیر زندگی خود را به گونه‌ای پیماید که با کمترین مشکل مواجه شود. یکی از راه‌های تأمین اطلاعات، بهره‌مندسازی اقشار مختلف از منابع اطلاعاتی است. بدیهی است فردی که قادر به کسب اطلاعات نباشد در مسیر حرکت خود در جامعه با مشکلات متعددی روبرو خواهد شد، چراکه دنیای کنونی، دنیای اطلاعات و ارتباطات است و افراد در صورت قرار نگرفتن در مسیر صحیح کسب اطلاعات، به درکی صحیح از وقایع و رخدادهای دنیای پیرامون و به تبع آن برقراری ارتباطی سازنده با محیط اطراف و مرتفع نمودن نیازهای روزمره خود قادر نخواهند بود.

بر این اساس، نابینایان و کم‌بینایان نیز همچون سایر اقشار جامعه و در راستای اصل برابری حقوق شهروندی، می‌بایست همانند دیگر افراد از حقوق و مزایای یکسانی برخوردار باشند. براساس آمارهای به دست آمده از سازمان بهداشت جهانی (دبلیو.اچ.او)^۱، در هر ثانیه یک نفر نابینا می‌شود و هر دقیقه یک کودک نابینا در جهان متولد می‌شود و همچنین آخرین آمار موجود حاکی از وجود ۳۷ میلیون نفر نابینای مطلق و ۱۲۴ میلیون کم‌بینا در جهان است. حدود ۶۰ درصد اختلالات بینایی قابل درمان و ۲۰ درصد آنها قابل پیشگیری هستند (وبسایت سازمان بهداشت جهانی، ۱۳۹۱/۱۰/۱۴).

امروزه وقتی لفظ «نابینا» را می‌شنویم یا به زبان می‌آوریم، تصویر فردی در آینه ذهنمان نقش می‌بندد که تنها مشخصه‌اش، یک عصای سفید و گاهی یک عینک آفتابی است؛ عصای سفیدی که پرچم استقلال آنها است. البته این ابزار حرکتی سودمند، زمانی از کارایی برخوردار خواهد بود که نارسایی فیزیکی محیط زندگی افراد نابینا کاهش یافته یا به‌طور کلی حذف شود. آنچه محرز است حاکی از وضعیت نابسامان خدمات اجتماعی برای این قشر است. یکی از بارزترین محرومیت‌های آنان، منابع اطلاعاتی و نحوه دسترسی‌پذیری به آنها است. در دورانی که حجم اطلاعات موجود در جهان با سرعتی روزافزون افزایش می‌یابد، توجه به نیازهای اطلاعاتی آنها وظیفه‌ای مسلم برای جلوگیری از محرومیت اطلاعاتی این عزیزان است.

طبق تعریف، نابینا کسی است که میزان دید او کمتر از یک دهم است (اداره کل امور کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۰). نیمه‌بینا یا کم‌بینا نیز، به فردی اطلاق می‌شود که میزان دید او بیشتر از یک دهم است و با استفاده از وسایل کمکی (عینک) میزان دید او حداکثر به

1. World Health Organization (WHO)

سه‌دهم می‌رسد (همان). در ایران، تنها استانداردهایی که برای راه‌اندازی و ارائه خدمات کتابخانه نایب‌نایان و کم‌بینایان وجود دارد، «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نایب‌نایان» (تعاونی، ۱۳۷۹)، و «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های عمومی» (اداره کل امور کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۰) است. استاندارد اول که توسط شیرین تعاونی در سال ۱۳۷۹ به منظور ارائه معیارهایی جهت راه‌اندازی و ارائه خدمات و مدیریت کتابخانه‌های نایب‌نایان و یا بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان در کلیه کتابخانه‌ها تدوین شده است و از این پس تحت عنوان «تعاونی» در پژوهش حاضر به کار می‌رود. استاندارد دوم، دستورالعملی است که نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، به عنوان یک استاندارد و ابزار کار به منظور راه‌اندازی و فعال‌سازی بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان در کتابخانه‌های تحت پوشش خود تدوین نموده است و از این به بعد، تحت عنوان «دستورالعمل» در پژوهش حاضر استفاده می‌گردد.

آنچه که در این مقاله مورد بررسی قرار گرفته است، توجه به وضعیت کتابخانه‌های عمومی خوزستان در مقایسه با «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نایب‌نایان» (تعاونی، ۱۳۷۹) و «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان» (اداره کل امور کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۸۹) می‌باشد.

در ایران از هر هزار تولد، یک کودک با اختلالات بینایی شدید و عمیق به دنیا می‌آید و براساس سایت آمار جهانی در کشور ما حدود ۴۰۰ هزار نفر دچار کم‌بینایی یا نابینایی هستند، اما تا کنون ۷۶ هزار و ۷۰۷ نفر نابینا و کم‌بینا در کشور شناسایی شده‌اند (همان) و این در حالی است که در مورد آمار این افراد که از سوی سازمان‌ها و مؤسسه‌های مختلف ارائه می‌شود، تناقض وجود دارد، به طوری که مرکز آمار ایران تعداد نایب‌نایان را در کشور ۱۴۲ هزار و ۷۶۷ نفر (وب‌سایت مرکز بهزیستی ایران، ۱۳۹۱/۱۰/۱۶) و سازمان بهزیستی این تعداد را ۱۵ هزار نفر اعلام کرده است (وب‌سایت مرکز آمار ایران، ۱۳۹۱/۱۰/۱۶).

آنچه که در تحقیق حاضر مورد بررسی و پژوهش قرار گرفته است، میزان توجه به وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان از حیث نحوه ارائه خدمات کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی به نایب‌نایان و کم‌بینایان، در راستای یکی از حقوق شهروندی آنان و یکی از اهداف کتابخانه‌های عمومی است. با استناد به سخنان مدیر عامل انجمن نایب‌نایان و کم‌بینایان استان خوزستان، بیش از ۴۸۰۰ نفر نابینا و کم‌بینا در خوزستان وجود دارد که از این تعداد ۲۳۵۰ نفر ساکن اهواز می‌باشند (خبرگزاری دانشجویان ایران ایسنا، ۱۳۹۱/۱۰/۱۴).^۲

1. <http://khuzestan.isna.ir> 2. <http://khuzestan.isna.ir>

همچنین طبق آمار به دست آمده از سالنامه آماری ۱۳۸۸ استان خوزستان (سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۸۸)، ۷۳۹۲ نفر نابینا و کم بینا در استان وجود دارند که بیشترین تمرکز جمعیتی آنان به ترتیب در شهرستان‌های اهواز با ۱۷۲۱ نفر، آبادان با ۶۳۱ نفر، و دزفول با ۵۶۸ نفر است. جدول ۱، آمار جمعیت نابینایان و کم‌بینایان استان خوزستان را به تفکیک شهرستان، بر اساس سالنامه آماری سال ۱۳۸۸ نشان می‌دهد:

جدول ۱. آمار جمعیت نابینایان و کم‌بینایان استان خوزستان به تفکیک شهرستان (سالنامه آماری استان خوزستان، ۱۳۸۸)

ردیف	شهرستان	تعداد نابینا و کم‌بینا
۱	آبادان	۶۳۱
۲	امیدیه	۱۴۷
۳	اندیمشک	۳۱۵
۴	اهواز	۱۷۲۷
۵	ایذه	۴۳۱
۶	باغملک	۲۹۲
۷	بندر ماهشهر	۳۱۸
۸	بهبهان	۳۳۵
۹	خرمشهر	۳۵۵
۱۰	دزفول	۵۶۸
۱۱	دشت آزادگان	۲۶۸
۱۲	رامهرمز	۲۶۴
۱۳	شادگان	۲۹۳
۱۴	شوش	۳۶۶
۱۵	شوشتر	۳۵۹
۱۶	مسجد سلیمان	۳۵۸
۱۷	لالی	۱۲۹
۱۸	هندیجان	۱۲۰
۱۹	رامشیر	۱۳۱
۲۰	گتوند	۸۵
	جمع کل	۷۳۹۲

به همین ترتیب طبق آمار به دست آمده طی مصاحبه با معاون سازمان بهزیستی استان خوزستان (مصاحبه، بهمن ۱۳۹۰)، جمعیت کل نایبانیان استان ۵۱۰۱ نفر ذکر شد. طبق این آمار، شهرستان‌های اهواز (۲۱۳۵ نفر)، شوشتر (۴۱۵ نفر) و آبادان (۲۷۸ نفر) بیشترین تعداد نایبانیان را دارا هستند. از سوی دیگر از سوی معاون بهزیستی استان خوزستان (بهمن ۱۳۹۰) تعداد نایبانیان باسواد استان ۳۱۱۰ نفر اعلام شده است. جدول ۲، این آمار را ارائه می‌کند:

جدول ۲. آمار جمعیت نایبانیان باسواد استان خوزستان به تفکیک شهرستان

ردیف	شهرستان	تعداد نایبنا	تعداد نایبانیان باسواد
۱	آبادان	۲۷۸	۱۴۱
۲	امیدیه	۱۲۹	۶۴
۳	اندیمشک	-	-
۴	اندیکا	۱۴۵	۷۰
۵	اهواز	۲۱۳۵	۱۳۲۲
۶	ایذه	۲۷۴	۱۶۸
۷	باغملک	۲۱	۱
۸	بندر ماهشهر	۱۹۴	۱۱۹
۹	بهبهان	۱۱۱	۹۱
۱۰	خرمشهر	۱۶۸	۱۵۶
۱۱	دزفول	۱۷۶	۱۳۵
۱۲	دشت آزادگان	۱۸۳	۴۰
۱۳	رامهرمز	۱۲۳	۹۳
۱۴	شادگان	۷۶	۲۱
۱۵	شوش	۱۰۳	۶۰
۱۶	شوشتر	۴۱۵	۲۵۴
۱۷	مسجد سلیمان	۸۶	۴۴
۱۸	لالی	۲۷	۲۱
۱۹	هندیجان	۱۵	۱
۲۰	رامشیر	۱۱۶	۷۳
۲۱	گتوند	۷۰	۱۰۰
	جمع کل	۵۱۰۱	۳۱۱۰

اطلاعات و آمار ذکر شده حاکی از وجود تعداد قابل توجهی از نایبانیان در استان خوزستان است که حق بهره‌مندی از حقوق اجتماعی را دارند. بر این مبنا، قانون حمایت از حقوق معلولان در ۱۶ ماده و ۲۴ تبصره در اردیبهشت ماه ۱۳۸۳ توسط مجلس شورای اسلامی وضع گردید. با استناد به ماده ۲ قانون حمایت از حقوق معلولان، «کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی و نهادهای عمومی و انقلابی موظف‌اند در طراحی، تولید و احداث ساختمان‌ها و اماکن عمومی و معابر و وسایل خدماتی به نحوی عمل نمایند که امکان دسترسی و بهره‌مندی از آنها برای معلولان را همچون افراد عادی فراهم نماید» (قانون حمایت از حقوق معلولان، ۱۳۸۳). همچنین تبصره ماده ۴ قانون حمایت از حقوق معلولان، بیان می‌دارد که: «وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، سازمان تربیت بدنی و شهرداری‌ها موظف‌اند کتابخانه، اماکن ورزشی، پارک و اماکن تفریحی خود را به نحوی احداث و تجهیز نمایند که امکان بهره‌مندی معلولان فراهم گردد» (همان).

با توجه به قوانین وضع شده و اطلاعات به دست آمده، ارائه خدمات به معلولان نابینا، جزو اهداف و وظایف تعیین شده مؤسسات، وزارتخانه‌ها، نهادها و ... می‌باشد و می‌بایست به گونه‌ای برنامه‌ریزی و انجام شود که این افراد بدون توجه به معلولیت‌شان قادر به بهره‌گیری از منابع، امکانات، تسهیلات و سایر خدمات کتابخانه‌ای جهت مرتفع نمودن نیازهای مطالعاتی خود باشند و هدایت گردند.

پرسش‌های پژوهش

پژوهش حاضر در صدد پاسخ‌گویی به پرسش‌های زیر است:

۱. وضعیت ساختمان بخش نابینانیان کتابخانه‌های مورد پژوهش^۱، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نابینانیان و کم‌بینانیان کتابخانه‌های عمومی» و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نابینانیان» چگونه است؟
۲. وضعیت تجهیزات در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نابینانیان و کم‌بینانیان کتابخانه‌های عمومی» و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نابینانیان» چگونه است؟

۱. کتابخانه‌های عمومی ثامن‌الأئمه (شهرستان آبادان)، شهید شریف (شهرستان خرمشهر) و کتابخانه مرکزی استان (شهرستان اهواز)

۳. وضعیت منابع موجود در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های عمومی» و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نایب‌نایان» چگونه است؟
۴. وضعیت خدمات اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های عمومی» و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نایب‌نایان» چگونه است؟
۵. وضعیت نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های عمومی» و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نایب‌نایان» چگونه است؟

روش پژوهش

روش پژوهش حاضر پیمایشی از نوع توصیفی است. پژوهش پیمایشی، به تعیین وضعیت موجود یک پدیده می‌پردازد که با دنبال کردن دقیق یک روند علمی ویژه می‌توان از طریق مطالعه تعداد نسبتاً اندکی، که از یک گروه بزرگ‌تر انتخاب شده‌اند، درباره بسیاری از عوامل به استنتاج‌هایی دست پیدا کرد.

یافته‌ها

از آنجائی که راه‌اندازی بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان در کتابخانه‌های عمومی کشور، می‌بایست بر اساس «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان» که توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور مدون گردیده است، انجام می‌گیرد، بنابراین در پژوهش حاضر سعی شده است تا در کنار بررسی پرسش‌های پژوهش، با استناد به مفاد دستورالعمل، وضعیت موجود مورد مقایسه و بررسی قرار گیرد. همچنین سعی شده تا یافته‌های به دست آمده با استانداردهای تعاونی نیز مقایسه گردد. لازم به توضیح است، تنها استاندارد مدون ملی در خصوص نحوه خدمات‌رسانی کتابخانه‌های نایب‌نایان، استاندارد تعاونی می‌باشد.

پرسش اول: وضعیت ساختمان بخش نایب‌نایان کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های عمومی» (اداره کل

امور کتابخانه‌های عمومی کشور، ۱۳۹۰) و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان» (تعاونی، ۱۳۷۹) چگونه است؟

بر اساس ماده ۱۱ دستورالعمل، در خصوص شرایط فضا برای راه‌اندازی بخش نابینایان و کم‌بینایان در کتابخانه‌های عمومی (دستورالعمل، ۱۳۸۹، ص ۵)، حداقل فضای مورد نیاز برای ایجاد بخش مذکور، ۵۰ متر مربع است. همچنین طبق استانداردهای تعاونی، حداقل فضای مورد نیاز برای هر کاربر نابینا، ۳ متر مربع است؛ بدین معنا که حداقل برای ۱۰ نفر کاربر نابینا، فضایی حدود ۱۳۰ متر مربع مورد نیاز است. همچنین تعاونی در جای دیگری به این نکته اشاره می‌کند: «لازم است در کتابخانه‌های عمومی به ازای هر ۲۰ صندلی ویژه کاربران، یک صندلی با امکانات ویژه برای کاربران معلول یا مبتلا به نارسایی بینایی پیش‌بینی شود» (تعاونی، ۱۳۷۹، ص ۶۸). این در حالی است که طبق آمار به دست آمده از اداره کل کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان، مساحت زیربنای این بخش در کتابخانه‌های ائمه ۴۰ متر مربع است که ۱۰ متر مربع از شرایط دستورالعمل کمتر است.

جدول ۳. مقایسه شاخص فضا برای راه‌اندازی بخش نابینایان و کم‌بینایان با وضعیت موجود در کتابخانه‌های مورد پژوهش

کتابخانه مرکزی استان	کتابخانه شهید شریف	کتابخانه ائمه	آئین‌نامه نهاد	استاندارد تعاونی	شرایط بر اساس شاخص
۵۰ متر مربع	۴۰ متر مربع	۴۰ متر مربع	۵۰ متر مربع	به ازای هر کاربر نابینا، ۳ متر مربع فضا اختصاص داده شود	حداقل فضای راه‌اندازی
طبقه همکف	طبقه همکف	طبقه همکف	طبقه همکف	طبقه همکف	مکان قرارگیری بخش

←

تحقیقات اطلاع‌رسانی و
کتابخانه‌های عمومی

وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در مقایسه با استانداردهای منابع، ...

کتابخانه مرکزی استان	کتابخانه شهید شریف	کتابخانه ثامن الائمه	آئین‌نامه نهاد	استاندارد تعاونی	شرایط بر اساس
					شاخص
ندارد	ندارد	ندارد	قرار دادن میله بر روی دیوار و ایجاد سطوح برجسته	قرار دادن میله بر روی دیوار و ایجاد سطوح برجسته	ایجاد تسهیلات کتابخانه‌ای برای راهنمایی اعضا و مراجعه‌کنندگان
ندارد	ندارد	ندارد	وجود تابلوی راهنما به خط بریل در ورودی ساختمان کتابخانه	وجود تابلوی راهنما به خط بریل در ورودی ساختمان کتابخانه	
ایجاد شده است	ایجاد شده است	ایجاد شده است	مرتفع نمودن موانع فیزیکی در مسیر رفت و برگشت	مرتفع نمودن موانع فیزیکی در مسیر رفت و برگشت	
دارد	دارد	دارد	وجود سطوح شیب‌دار در ورودی ساختمان کتابخانه	وجود سطوح شیب‌دار در ورودی ساختمان کتابخانه	
ندارد	ندارد	ندارد	تمایز رنگ پله‌ها با کف ساختمان کتابخانه	تمایز رنگ پله‌ها با کف ساختمان کتابخانه	
دارد	دارد	دارد	استفاده از برچسب بر روی درب شیشه‌ای	استفاده از برچسب بر روی درب شیشه‌ای	
ندارد	ندارد	ندارد	استفاده از پوشش فوم بر روی ستون‌ها	استفاده از پوشش فوم بر روی ستون‌ها	

همچنین بر اساس یافته‌های مندرج در جدول ۳، مساحت زیربنای بخش نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه شهید شریف نیز ۴۰ متر مربع بود که ۱۰ متر مربع با مفاد دستورالعمل تفاوت دارد. این در حالی است که مساحت زیربنا در بخش مذکور در کتابخانه مرکزی استان، ۵۰ متر مربع، و مطابق با شرایط عنوان شده در دستورالعمل است (بر اساس آخرین آمار به دست آمده از اداره کل کتابخانه‌های عمومی خوزستان، بهمن ۹۰).

بر همین اساس، مکان قرارگیری بخش نابینایان و کم‌بینایان در طبقه همکف بوده که هر ۳ کتابخانه مطابق با شرایط دستورالعمل و استاندارد تعاونی عمل نموده‌اند. طبق داده‌های مندرج در جدول ۳، از جمله شرایط تعریف شده به منظور ایجاد تسهیلات کتابخانه‌ای برای اعضا و مراجعه‌کنندگان نابینا و کم‌بینا، قرار دادن میله بر روی دیوار و ایجاد سطوح برجسته است که هر سه کتابخانه رعایت نکرده‌اند. وجود تابلوی راهنما به خط بریل در ورودی ساختمان از دیگر ضوابط تسهیلاتی می‌باشد که در هر سه کتابخانه مورد بررسی رعایت نگردیده است. در خصوص مرتفع نمودن موانع فیزیکی در مسیر رفت و برگشت، هر ۳ کتابخانه شرط را رعایت، و سطح شیب‌دار ورودی ساختمان را نیز لحاظ نموده‌اند. در مورد تمایز رنگ پله‌ها با کف ساختمان، کتابخانه‌ها اقدامی انجام نداده‌اند.

با این حال، به منظور سهولت رفت و آمد اعضا و مراجعان کم‌بینا، کتابخانه‌ها، بر روی درب شیشه‌ای برجسب نصب کرده‌اند که مطابق با شرایط مندرج در استاندارد تعاونی و دستورالعمل است. بند استفاده از پوشش فوم بر روی ستون‌ها نیز در هر ۳ کتابخانه رعایت نشده است.

پوشش دوم: وضعیت تجهیزات در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های عمومی» (همان) و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان» (همان) چگونه است؟

طبق دستورالعمل، تجهیزات سخت‌افزاری و نرم‌افزاری به صورت حداقلی به منظور راه‌اندازی بخش نابینایان و کم‌بینایان در نظر گرفته شده که به شرح جداول ذیل مورد بررسی قرار گرفته است.

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی

وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در مقایسه با استانداردهای منابع، ...

جدول ۴. مقایسه حداقل تجهیزات سخت‌افزاری مورد نیاز در بخش تخصصی نابینایان و کم‌بینایان

در کتابخانه‌های عمومی

مفاد و استاندارد نام تجهیزات	تعاونی (شرایط حداقلی)	دستورالعمل (شرایط حداقلی)	موجودی کتابخانه ثامن‌الائمه	موجودی کتابخانه شهید شریف	موجودی کتابخانه مرکزی استان
رایانه	به تعداد میزهای کاربران	۲	۱	۱	۱
برجسته‌نگار ۲	به تعداد مورد نیاز	۱	۱	۱	-
ماشین تحریر بریل	به تعداد مورد نیاز	۱	۱	۱	-
چاپگر بریل	۱	۱	-	-	-
دستگاه چهار کاره (اسکن، نمبر، کپی، چاپگر) A3 با قابلیت چاپ بر روی کاغذ	-	۱	۱	۱	۱
به‌دید ۱	به تعداد مورد نیاز	۲	۱	-	۱
LCD صفحه نمایش یا تلویزیون ۲۱ اینچ	به تعداد مورد نیاز	۲	۱	-	-
دستگاه DVD رومیزی پخش نوار کاست و	به تعداد مورد نیاز	۵	۱	۱	-
USB مجهز به پورت DVD دستگاه ضبط کاست	به تعداد مورد نیاز	۱	۱	-	-
هدفن مناسب	به تعداد میزهای کاربران	۸	۲	-	-
لوح و قلم بریل	-	۵	-	-	-
انواع ذره‌بین	به تعداد لازم در تمام نقاط کتابخانه	به تعداد لازم	-	-	-
خط تلفن و اتصال به اینترنت پر سرعت و نمابر	یک خط	یک خط	۱	۱	۱

۱. درشت‌نمای الکترونیک به‌دید، دستگاهی است برای استفاده افراد کم‌بینا، که با درشت‌نمایی متون، امکان خواندن و مشاهده تصاویر را از طریق دستگاه تلویزیون و یا با استفاده از تجهیزات جانبی از طریق مانیتور رایانه، فراهم می‌کند.

همانگونه که داده‌های مندرج در جدول ۴ نشان می‌دهد، کتابخانه‌های ثامن‌الائمه از نظر موجودی تجهیزات سخت‌افزاری تخصصی، از ۲ کتابخانه شهید شریف و مرکزی استان مجهزتر است، ولی هنوز با شرایط استاندارد فاصله دارد. به عنوان مثال، تعداد رایانه مورد نیاز این بخش در دستورالعمل، دو دستگاه قید شده که کتابخانه ثامن‌الائمه ۱ دستگاه رایانه دارد. صفحه نمایش یا تلویزیون ۲۱ اینچ LCD، ۲ دستگاه عنوان شده که کتابخانه مذکور ۱ دستگاه در اختیار دارد. در مورد دستگاه پخش نوار کاست و DVD رومیزی ۵ دستگاه در دستورالعمل مورد نیاز است در حالی که بخش نایبانیان ثامن‌الائمه تنها به ۱ دستگاه مجهز است. تعداد هدفن مورد نیاز برای این بخش در دستورالعمل ۸ عدد بیان شده که کتابخانه تنها ۲ عدد در اختیار دارد. لوح و قلم بریل به تعداد ۵ عدد مورد نیاز است که بخش مذکور در کتابخانه ثامن‌الائمه تجهیزاتی در این خصوص ندارد. همچنین موجودی آن در مورد انواع ذره‌بین و چاپگر بریل، صفر است.

کتابخانه شهید شریف نیز بر اساس اطلاعات مندرج در جدول ۴، تنها اقلام مربوط به رایانه، برجسته‌نگار، ماشین تحریر بریل، دستگاه چهارکاره و دستگاه پخش نوار کاست را هر کدام به تعداد ۱ دستگاه داراست و به اینترنت پرسرعت و تلفن نیز مجهز است. بر اساس مشاهدات پژوهشگر طی بازدیدی که از کتابخانه‌های ثامن‌الائمه و شهید شریف داشته است، کلیه تجهیزات سخت‌افزاری تخصصی بخش نایبانیان و کم‌بینانیان هر دو کتابخانه، مندرس و اسقاطی هستند و می‌بایست تعویض شوند.

در خصوص بخش نایبانیان کتابخانه مرکزی استان نیز طبق داده‌های جدول ۴، به غیر از رایانه، دستگاه چهارکاره و بهدید، موجودی کتابخانه در مورد سایر اقلام صفر است. شایان ذکر است که بخش نایبانیان و کم‌بینانیان کتابخانه مذکور در حال راه‌اندازی و تجهیز است و تاکنون افتتاح نشده است. بر اساس مفاد دستورالعمل برای بند تجهیزات کتابخانه‌ای، حداقل تجهیزات نرم‌افزاری مورد نیاز به منظور راه‌اندازی بخش نایبانیان و کم‌بینانیان در کتابخانه‌های عمومی، به شرح جدول ذیل است:

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی

وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در مقایسه با استانداردهای منابع، ...

جدول ۵. مقایسه حداقل تجهیزات نرم‌افزاری بخش تخصصی نابینایان و کم‌بینایان در کتابخانه‌های عمومی مورد پژوهش با شرایط مندرج در دستورالعمل

مفاد و استاندارد نام تجهیزات	دستورالعمل (شرایط حداقلی)	موجودی کتابخانه ثامن الأئمه	موجودی کتابخانه شهید شریف	موجودی کتابخانه مرکزی استان
نوید ۵	۲	نوید ۳ دارد	نوید ۳ دارد	ندارد
پارس آوا	۲	ندارد	ندارد	ندارد
پکجاز ۸	۲	ندارد	ندارد	ندارد
جاز	۲	ندارد	ندارد	ندارد

همانگونه که از داده‌های جدول ۵ برمی‌آید، کتابخانه‌های مورد پژوهش به لحاظ تجهیزات نرم‌افزاری در شرایط ضعیفی قرار دارند و تنها کتابخانه‌های ثامن الأئمه و شهید شریف دارای نوید ۳^۱ هستند که آن هم قدیمی و منسوخ شده است. کتابخانه مرکزی استان نیز هیچ کدام از اقلام مندرج در آئین‌نامه را ندارد. شایان ذکر است که استانداردهای تعاونی در خصوص انواع نرم‌افزارهای رایانه‌ای مورد نیاز بخش نابینایان و کم‌بینایان، توضیحی ارائه ننموده است.

از دیگر تجهیزات مورد نیاز برای راه‌اندازی و فعال‌سازی بخش نابینایان و کم‌بینایان در کتابخانه‌های عمومی، تجهیزات کتابخانه‌ای است که به شرح ذیل در جدول ۶، مطابق با مفاد دستورالعمل برشمرده شده است. براساس یافته‌های جدول ذیل، کتابخانه ثامن الأئمه نسبت به کتابخانه‌های شهید شریف و مرکزی استان مجهزتر است. شایان ذکر است که استانداردهای تعاونی تنها به بیان تجهیزات مورد نیاز از قبیل میز و صندلی و غیره اشاره نموده و توضیحات کمی در این خصوص ارائه ننموده است.

۱. نرم‌افزاری ویژه نابینایان و کم‌بینایان، که دارای ۶ برنامه کاربردی ویرایشگر، واژه‌نامه، کتابخانه الکترونیک، سررسید، بانک اطلاعات شخصی، قرآن و شطرنج است که در محیط ویندوز اجرا می‌شود.

جدول ۶. مقایسه حداقل تجهیزات کتابخانه‌ای بخش تخصصی نابینایان و کم‌بینایان در کتابخانه‌های عمومی مورد پژوهش با شرایط مندرج در دستورالعمل

شخص نام تجهیزات	دستورالعمل (شرایط حداقلی)	موجودی کتابخانه ثامن‌الأئمه	موجودی کتابخانه شهید شریف	موجودی کتابخانه مرکزی استان
قفسه کتاب بریل یک طرفه	۷	۱۲	۴	۶
قفسه مخصوص نوار کاست و سی‌دی	۵	۱	۱	-
میز و صندلی مطالعه یک نفره (بخش گویا)	۵	۴	-	۶
میز مطالعه ۴ نفره (بخش بریل)	۲	۴	۴	۴
صندلی مطالعه	۱۵	۲۰	۱۶	۲۵
میز کامپیوتر	۲	۱	۱	۱
صندلی گردان	۳	۱	۱	۱
میز کتابدار	۱	۱	۱	۱
کابینت چاپگر بریل	۱	-	-	-
سی‌دی میز برای ضبط	۱	۱	۱	۱
جای روزنامه نابینایان	۱	۱	۱	۱
قفسه نشریات	۱	۱	۱	۱

پوشش ۳: وضعیت منابع موجود در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های عمومی» (همان) و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان» (همان) چگونه است؟

بر اساس ماده ۴ دستورالعمل، در خصوص منابع اطلاعاتی بخش نابینایان و کم‌بینایان، حداقل منابع بریل مورد نیاز برای راه‌اندازی این بخش، ۱۰۰ عنوان برشمرده شده است. بر همین مبنا، کتابخانه ثامن‌الأئمه ۱۷۵ عنوان، کتابخانه شهید شریف ۷۰ عنوان و کتابخانه مرکزی تنها ۱۵

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی

وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در مقایسه با استانداردهای منابع، ...

عنوان کتاب بریل دارا هستند. از لحاظ کتب مصور برجسته و کتب با خطوط درشت، هر ۳ کتابخانه فاقد آن است. حداقل کتب گویا در دستورالعمل ۳۰۰ عنوان برشمرده شده است که تا من الأئمه ۱۶۶۰ عنوان کتاب گویا در قالب نوار کاسیت دارد و شهید شریف و مرکزی استان فاقد کتب گویا هستند (جدول ۷). شایان ذکر است که استانداردهای تعاونی در فصل ۵ مربوط به استاندارد مجموعه کتابخانه، به بیان انواع مواد مورد نیاز بخش نایبانیان و کم‌بینانیان و چگونگی مجموعه‌سازی و تهیه آنها پرداخته و به تعداد منابع اشاره‌ای نموده است.

جدول ۷. مقایسه منابع بریل مورد نیاز بخش تخصصی نایبانیان و کم‌بینانیان در کتابخانه‌های عمومی مورد پژوهش با شرایط مندرج در دستورالعمل

شاخص تعداد منابع	دستورالعمل (شرایط حداقلی)	موجودی کتابخانه تا من الأئمه	موجودی کتابخانه شهید شریف	موجودی کتابخانه مرکزی استان
بریل	۱۰۰	۱۷۵	۷۰	۱۵
مصور برجسته	۱۰۰	-	-	-
خطوط درشت	۱۰۰	-	-	-
گویا	۳۰۰	۱۶۶۰ کاست	-	-

پوشش ۴: وضعیت خدمات اطلاع‌رسانی در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نایبانیان و کم‌بینانیان کتابخانه‌های عمومی» (همان) و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نایبانیان» (همان) چگونه است؟

براساس ماده ۷ دستورالعمل، کتابدار این بخش موظف به سازماندهی، امانت منابع و پاسخگویی به مراجعه‌کنندگان می‌باشد و وظیفه آموزش مراجعان در چگونگی استفاده از تجهیزات و نرم‌افزارهای ویژه این بخش را دارد. او همچنین می‌بایست به مراجعه‌کنندگان در یافتن اطلاعات و منابع مورد نیاز کمک و با آنان ارتباطی مناسب برقرار نماید. او در جهت تعامل با سازمان‌های ذی‌ربط نیز باید کوشا باشد.

براساس استانداردهای خدمات اطلاع‌رسانی به نایبانیان و کم‌بینانیان، کتابدار این بخش متناسب با نوع، امکانات و بودجه تعیین شده و به طور کلی سیاست‌های کتابخانه مورد اشتغال،

موظف به ارائه خدمات اطلاع‌رسانی در سطوح ملی، منطقه‌ای و محلی است. این خدمات طیف گسترده‌ای از خدمات اطلاع‌رسانی شامل مصاحبه مرجع؛ خدمات الکترونیکی؛ در اختیار قرار دادن اطلاعات عمومی و تخصصی، کتابشناختی؛ خدمات مدرک‌رسانی و امانت که می‌تواند شامل ارائه مدارک به صورت تحویل در منزل، پست الکترونیکی، و خدمات پستی باشد را در بر می‌گیرد (تعاونی، ۱۳۷۹، ص ۶۰-۴۷).

بر اساس مشاهدات پژوهشگر از کتابخانه‌های مورد بررسی، به دلیل فقدان نیروی انسانی، دو کتابخانه مرکزی و شهید شریف به غیر از سازماندهی منابع بریل هیچ کدام از موارد مذکور را رعایت ننموده‌اند. تنها کتابخانه ثامن‌الائمه به دلیل دارا بودن نیروی انسانی نابینا، شرایط را تا حدودی رعایت می‌کند. شایان ذکر است که بر اساس مشاهدات انجام شده طی بازدید از کتابخانه عمومی ثامن‌الائمه، به دلیل در دست نداشتن ابزار و تجهیزات روزآمد (توضیح داده شد)، ارائه خدمات اطلاع‌رسانی به نابینایان و کم‌بینایان با کاستی‌هایی همراه است. این در حالی است که کتابدار این بخش علی‌رغم داشتن تحصیلات کارشناسی کتابداری، به دلیل فقدان امکانات درخور و شایسته (عموماً تجهیزات اسقاطی است)، قادر به ارائه خدمات اطلاع‌رسانی هم‌سو با استانداردها و دستورالعمل نیست.

پوشش ۵: وضعیت نیروی انسانی شاغل در کتابخانه‌های مورد پژوهش، در مقایسه با «دستورالعمل نحوه اداره و توسعه بخش نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های عمومی» (همان) و نیز «استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان» (همان) چگونه است؟

بر اساس ماده ۶ دستورالعمل، مبنی بر شرایط کتابدار بخش نابینایان و کم‌بینایان، کتابدار این بخش الزاماً باید کم‌بینا یا نابینا، به شیوه استفاده از تجهیزات و نرم‌افزارهای نابینایان و کم‌بینایان آشنا، به خط بریل تسلط داشته، مدرک تحصیلی وی ترجیحاً کتابداری و اطلاع‌رسانی یا روانشناسی کودکان استثنائی، دارای مهارت‌های ارتباطی - کلامی و همچنین مهارت‌های هفت‌گانه یک و دو را داشته باشد.

طبق مشاهدات پژوهشگر، به غیر از کتابخانه ثامن‌الائمه که دارای یک نفر نیروی انسانی نابینا با تحصیلات کتابداری و اطلاع‌رسانی است، دو کتابخانه دیگر فاقد نیروی تخصصی بوده و همین امر موجب نیمه‌تعطیل و غیرفعال بودن آنها گردیده است. این مسأله در حالی است که

تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی

وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در مقایسه با استانداردهای منابع، ...

تاکنون نیروی انسانی متخصصی که حائز شرایط نامبرده در دستورالعمل باشد برای دو کتابخانه دیگر، توسط نهاد به کار گرفته نشده است. البته بر اساس قوانین استخدامی نهاد کتابخانه‌های عمومی، می‌بایست نیروی انسانی بخش نایب‌ایان و کم‌بینایان از طریق آزمون استخدامی که هر ساله توسط این نهاد غیردولتی برگزار می‌گردد، به کار گرفته شود. حال این سؤال مطرح می‌شود که تعداد فارغ‌التحصیلان نابینا یا کم‌بینا در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی چقدر است؟ طبق مشاهدات انجام شده اکثریت افرادی که در کتابخانه‌های عمومی به عنوان کتابدار بخش مذکور استخدام شده‌اند و مشغول به کار هستند (که قبل از وضع قوانین استخدامی جدید استخدام شده‌اند)، تحصیلات آکادمیک خود را در رشته‌های علوم اجتماعی، معارف و علوم سیاسی و حقوق انجام داده‌اند. عملاً تعداد کمی از نابینایان و کم‌بینایان استان در رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی تحصیل کرده‌اند. اطلاعات جدول ۸، که ده نفر نابینا و کم‌بینای معرفی شده از سوی سازمان بهزیستی استان جهت همکاری با بخش نابینایان کتابخانه‌های عمومی را نشان می‌دهد، حاکی از این امر است که هیچ‌کدام از افراد متقاضی فعالیت در سمت کتابدار بخش نابینایان و کم‌بینایان، دارای تحصیلات کتابداری و اطلاع‌رسانی نبودند.

جدول ۸. تعداد نیروی انسانی متقاضی جهت فعالیت در سمت کتابدار بخش نابینایان کتابخانه‌های عمومی، معرفی شده از سوی سازمان بهزیستی استان

ردیف	نام شهرستان	رشته و مقطع تحصیلی	تعداد
۱	دزفول	کارشناس علوم تربیتی	۱ نفر
		کارشناس ادبیات فارسی	۲ نفر
		کارشناس روانشناسی	"
۲	اهواز	کارشناس ارشد روانشناسی	"
		کارشناس حقوق	۲ نفر
۳	ماهشهر	کارشناس علوم اجتماعی	۱ نفر
		کارشناس روانشناسی	"
۴	خرمشهر	کارشناس روانشناسی	"
	جمع کل		۱۰ نفر

بر اساس استانداردهای تعاونی، «کتابدار متخصص بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان، از مهمترین ارکان این کتابخانه‌ها است که مسئول سازماندهی و بازیابی اطلاعات برای مراجعان می‌باشد. وی می‌تواند اطلاعات را در دسترس نایب‌نایان قرار دهد، آنان را به منابع مورد نیاز ارجاع دهد، در باب مطالعه و نیازهای مطالعاتی رایزنی کند، مواد مربوط و مناسب را در معرض توجه کاربران بالقوه قرار دهد، و امر تحویل و ارائه مواد به کاربران نایب‌نایان را نظم و هماهنگی بخشد (تعاونی، ۱۳۷۹، ص ۱۷). این استاندارد همچنین اشاره می‌کند که کتابدار این بخش می‌بایست دوره‌های آشنایی با مسائل مربوط به نارسایی و عوارض ناشی از این نوع معلولیت را بگذراند و لازم است با نیازهای اطلاعاتی نایب‌نایان و خدمات موجود برای این گروه، آشنا باشد. این استاندارد در مورد شرایط استخدامی نیز ادعا می‌کند که باید در شرایط مساوی کتابدار بخش نایب‌نایان از رتبه‌ها و عنوان‌های اعضای مشابه سازمان و دیگر کتابداران برخوردار باشد و مزایا و امتیازات شغلی آنان یکسان باشد. او همچنین باید دارای برنامه ارزیابی مستمر همانند دیگر کارمندان و کتابداران باشد و از او به نحو مقتضی قدردانی شود. تعاونی در جای دیگری، تعداد نیروی انسانی مورد نیاز جهت اشتغال در کتابخانه‌های نایب‌نایان یا بخش جنبی نایب‌نایان و کم‌بینایان را به شرح ذیل ارائه می‌نماید:

الف. کتابخانه‌های مادر که خدمات متمرکز ارائه می‌کنند:

۱- کتابدار متخصص:

۱ نفر مدیر تمام وقت

۱ نفر کتابدار تمام وقت به ازای هر ۱۵۰۰ کاربر

۲- کتابدار پیرامنتخصص:

۱ نفر تمام وقت به ازای هر ۱۰۰۰ کاربر

۳- کارمندان متخصص / پیرامنتخصص سایر رشته‌ها

۱ نفر تمام وقت به ازای هر ۲۰۰۰ کاربر

۴- کارمندان دفتری و فنی

۳ نفر تمام وقت به ازای هر ۲۰۰۰ کاربر

ب. کتابخانه‌های مستقل (یا بخش)

۱- کتابدار متخصص

۱ نفر تمام وقت به ازای هر ۱۵۰۰ کاربر

۲- کتابدار پیرامتخصص:

۱ نفر تمام وقت به ازای هر ۱۰۰۰ کاربر

۳- کارمندان متخصص / پیرامتخصص سایر رشته‌ها

۱ نفر تمام وقت به ازای هر ۲۵۰۰ کاربر

۴- کارمندان دفتری و فنی

۱ نفر تمام وقت به ازای هر ۸۰۰ کاربر.

بر اساس موارد مذکور منتج از استانداردهای تعاونی، تعداد نیروی انسانی مورد نیاز برای کتابخانه‌های مادر در حوزه نایب‌نایان و کم‌بینایان، جمعاً ۷ نفر می‌باشد و این تعداد نیرو برای کتابخانه‌هایی با بخش مستقل نایب‌نایان و کم‌بینایان، ۴ نفر در نظر گرفته شده است. این مسأله حاکی از این است که کتابخانه‌های عمومی مورد پژوهش با شرایط بیان شده استانداردهای تعاونی فاصله دارند و حتی در قیاس با حداقل نیروی در نظر گرفته شده در مفاد دستورالعمل که ۱ نفر عنوان شده است نیز کمبود دارند.

نتیجه‌گیری

در این تحقیق، پس از بررسی شرایط و وضعیت موجود در کتابخانه‌های مورد پژوهش، و مقایسه آنها با استانداردها و دستورالعمل موجود، کمبودها و نیازهای موجود به شرح ذیل مشخص گردید:

۱. نداشتن تجهیزات و امکانات لازم و متناسب با نیازهای این بخش. بشارتی (۱۳۷۷) نیز در پایان‌نامه خود اعلام می‌دارد که هیچ‌کدام از ۹ کتابخانه مورد بررسی وی، به لحاظ امکانات و تجهیزات در وضعیت مطلوبی قرار ندارند. همچنین فضای مستقل برای ایجاد آن‌ها اختصاص داده نشده است و بیش از ۴۴ درصد کتابخانه‌های مذکور با کمبود فضا برای راه‌اندازی بخش نایب‌نایان و کم‌بینایان مواجه هستند.
۲. متناسب نبودن بخش‌های نایب‌نایان ثامن الأئمه (آبادان)، شهید شریف (خرمشهر) و

- مرکزی استان (اهواز) با استانداردها و دستورالعمل موجود. استوبن^۱ (۱۹۸۱) در تحقیق خود ضمن این که وجود کتابخانه‌های عمومی را به عنوان ارائه‌دهندگان خدمات برای معلولان و نابینایان الزامی دانسته است، به بررسی ساختمان و تجهیزات کتابخانه‌های عمومی پرداخت و معیارهایی را برای بهبود آنها بیان کرد. شودر و کرم^۲ (۱۹۹۷) نیز در پژوهش خود به بررسی فعالیت‌ها، سیاست‌ها و استانداردهای موجود در خدمات کتابخانه‌ای به نابینایان در سطح ملی و بین‌المللی پرداختند و تجربیات خود را در خصوص راه‌اندازی نظام خدمات کتابخانه‌ای به نابینایان مطرح نمودند.
۳. فعال نبودن بخش نابینایان و کم‌بینایان کتابخانه‌های شهید شریف (خرمشهر) و مرکزی استان (اهواز). طبق بررسی‌های کرادوک^۳ (۲۰۰۴)، تعداد اندکی از کتابخانه‌های نابینایان و کم‌بینایان در خلال سال‌های ۱۹۹۸ تا ۲۰۰۴ در بریتانیا فعال بوده‌اند.
۴. فقدان منابع لازم از نوع بریل، لمسی و گویا در بخش‌های مربوط. کرادوک (۲۰۰۴) در پژوهش خود نگاهی به خدمات ارائه شده به نابینایان و کم‌بینایان به وسیله کتب، روزنامه‌های گویا و نوارهای صوتی داشته و تقویت آنها را جهت بهبود ارائه خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان لازم دانسته است.
۵. نداشتن نیروی انسانی متخصص در بخش نابینایان و کم‌بینایان شهید شریف (خرمشهر) و مرکزی استان (اهواز). بشارتی (۱۳۷۷)، در پایان‌نامه خود با بهره‌گیری از روش پژوهش پیمایشی و ابزار پرسشنامه سعی نموده تصویر روشنی از وضعیت نیروی انسانی، کتاب و نوارهای موجود در مراکز مورد بررسی نشان دهد. وی در نهایت بیان داشت که کتابخانه‌های مورد پژوهش در وضعیت نامطلوبی قرار دارند.
۶. عدم ارائه خدمات اطلاع‌رسانی به اعضا به صورت تخصصی و ویژه. سلطانی‌زاده (۱۳۵۴) بیان داشت که از بین کتابخانه‌ها و مؤسسات ارائه‌دهنده خدمات به معلولان، تنها ۲ کتابخانه گویای مرکز رفاه نابینایان و کتابخانه ابابصیر اصفهان به ارائه خدمات برای این قشر می‌پردازند و نتیجه می‌گیرد که برای جبران این معضل، کتابخانه‌های عمومی و کتابخانه ملی ایران می‌بایست بیشتر احساس مسئولیت نمایند. همچنین درودی

1 Steuben

2. Schauder & Cram

3. Craddock

(۱۳۸۷) بیان داشت که کتابخانه ناینیایان و کم‌بینایان کتابخانه ملی ایران به لحاظ تجهیزات، منابع، امکانات و خدماتی که ارائه می‌کند می‌تواند نقش مهمی در برآوردن نیازهای اطلاعاتی این قشر ایفا کند.

پیشنهادها

با توجه به یافته‌های پژوهش، پیشنهادهایی جهت رفع نواقص و کاستی‌های موجود و همچنین تقویت نقاط مثبت، به منظور رشد و ارتقاء بهتر و بیشتر خدمات به مراجعه‌کنندگان نابینا و کم‌بینای کتابخانه‌های مورد پژوهش، به شرح ذیل ارائه می‌گردد:

- فراهم آوردن امکانات مورد نیاز متناسب با مفاد دستورالعمل و استانداردهای تعاونی جهت بخش‌های موجود؛
- بسط و توسعه بخش نابینایان در حداقل یکی از کتابخانه‌های عمومی سایر شهرستان‌ها؛
- فراهم‌آوری و مجموعه‌سازی در آنها با منابع بریل، لمسی، گویا و ... توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و یا تخصیص بودجه به ادارات کل استان‌ها به منظور خریداری و تأمین آنها؛
- با توجه به خط‌مشی نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور در خصوص مجموعه‌سازی کتابخانه‌ها (منابع کتابخانه‌ای در هر نوع و قالبی به صورت متمرکز از سوی اداره کل منابع نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور تهیه و به صورت ماهیانه تحت عنوان سهمیه منابع به کلیه کتابخانه‌های تحت پوشش ارسال می‌گردد)، پیشنهاد می‌شود سهمیه ویژه‌ای جهت نابینایان و کم‌بینایان در نظر گرفته شود و ارسال گردد؛
- ارتباط و تعامل بیشتر و سازماندهی شده با سازمان بهزیستی استان و ادارات بهزیستی شهرستان‌ها و دیگر مراجع ذی‌ربط؛
- شناسایی افراد نابینا و کم‌بینا و ارتباط با آنها جهت معرفی بخش موجود و ارائه خدمات به آنان؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی ویژه نابینایان در خصوص خدمات و تجهیزات این بخش؛
- به‌روزرسانی اطلاعات و دانش کتابداران و مسئولان کتابخانه‌های مربوط به صورت سالیانه؛

- تدارک برنامه‌هایی توسط کتابخانه به مناسبت روزهای ویژه نایب‌نایان و آشنا نمودن عموم افراد جامعه با این قشر در جهت جلب مشارکت افراد و سازمان‌های ذی‌ربط و یا خیرین به منظور رفع نیازهای اطلاعاتی و کمک به نایب‌نایان و کم‌بینایان؛
- تخصیص نیروی انسانی مناسب و کارآمد طبق ضوابط و مفاد دستورالعمل و استانداردهای تعاونی برای بخش‌های مذکور به منظور فعالسازی و پویاسازی آنها و جلوگیری از غیرفعال شدن بخش مربوط؛
- برگزاری جلسات و همایش‌های مرتبط با نایب‌نایان و کم‌بینایان از سوی نهاد کتابخانه‌های عمومی با همکاری مراجع ذی‌ربط، به منظور آشنایی با مشکلات آنها و جلب حمایت بیشتر دست‌اندرکاران در جهت بهبود وضعیت موجود؛
- ارائه خدمات بهتر و گسترده‌تر از طریق تعامل با سازمان‌های ذی‌ربط با بهره‌گیری از شیوه امانت بین کتابخانه‌ای؛
- رعایت استانداردها و مفاد دستورالعمل در بخش مذکور؛
- رساندن منابع به نایب‌نایان و کم‌بینایان از طریق پست یا کتابخانه سیار؛
- در نظر گرفتن تسهیلاتی همچون خدمات حمل و نقل رایگان به کتابخانه برای اعضای نایب‌نایان؛
- بهره‌گیری از تلفن‌های گویا برای ارائه اطلاعات به اعضا و مراجعان؛
- آشناسازی و آموزش اعضا با کتابخانه، امکانات، تجهیزات و اصول اولیه جست‌وجوی منابع؛
- تهیه کتابشناسی و فهرستگان منابع گویا و بریل در کتابخانه‌ها و به اشتراک گذاشتن آن در پرتال نهاد کتابخانه‌های عمومی جهت استفاده عموم و آگاهی از منابع موجود؛
- بهره‌گیری از نظرات مراجعه‌کنندگان و اعضا در مجموعه‌سازی و به‌ویژه در انتخاب و تهیه سخت‌افزارهای ویژه نایب‌نایان؛
- بهره‌گیری از سامانه «طرح کتاب من»، برای درخواست منابع ویژه نایب‌نایان و کم‌بینایان؛

۱. طرحی که در سال ۱۳۸۸ توسط نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور و با حضور رئیس جمهور مورد رونمایی و بهره‌برداری قرار گرفت و هدف آن مجموعه‌سازی کتابخانه‌های عمومی مطابق با نیازها و درخواست اعضا است.

- فضاسازی مناسب جهت بهره‌گیری راحت‌تر مراجعان از محیط کتابخانه؛
- فهرست‌نویسی منابع بریل و گویا طبق دستورالعمل؛
- ارزیابی کمی و کیفی منابع در پایان هر سال؛ و
- گسترش نظام مبادله منابع.

منابع

- آریان‌نژاد، شیما (۱۳۸۸). *سالنامه آماری استان خوزستان سال ۱۳۸۸*. اهواز: معاونت برنامه‌ریزی استانداری خوزستان (دفتر آمار و اطلاعات - سالنامه آماری استان خوزستان).
- برقول، رحیم (۱۳۹۱). *آمار جمعیت تعداد نابینایان و کم‌بینایان استان خوزستان*. بازیابی شده در تاریخ ۱۴ دی ۱۳۹۱ در: <http://khuzestan.isna.ir>
- بشارتی، مینا (۱۳۷۷). *بررسی وضعیت کتابخانه‌ها و مراکز اطلاع‌رسانی نابینایان و نیمه‌بینایان شهر تهران*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، تهران.
- تعاونی، شیرین (۱۳۷۹). *استانداردهای ملی خدمات کتابخانه‌ای برای نابینایان*. تهران: دبیرخانه هیأت امنای کتابخانه‌های عمومی کشور.
- جعفری، غلامعلی (۱۳۹۰). *معاون سازمان بهزیستی استان خوزستان، مصاحبه (۱۳۹۰/۱۱/۲۲)*.
- درودی، فریبرز (۱۳۸۷). *کتابخانه نابینایان و کم‌بینایان: خدمات ویژه در کتابخانه ملی ایران*. کتاب ماه کلیات، ۱۳۳، ۷۰-۷۷.
- سازمان بهداشت جهانی (۱۳۹۱). *آمار جمعیت تعداد نابینایان و کم‌بینایان جهان*. بازیابی شده در تاریخ ۱۴ دی ۱۳۹۱ از: <http://www.who.int>
- سلطانی‌زاده، شهین‌دخت (۱۳۵۷). *خدمات کتابخانه به معلولین و نابینایان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تهران، تهران.
- مرکز آمار ایران (۱۳۹۱). *آمار جمعیت تعداد نابینایان و کم‌بینایان جمهوری اسلامی ایران*. بازیابی شده در ۱۶ دی ۱۳۹۱ از: <http://www.amar.org.ir>
- مرکز بهزیستی ایران (۱۳۹۱). *آمار جمعیت تعداد نابینایان و کم‌بینایان جمهوری اسلامی ایران*: بازیابی شده در ۱۶ دی ۱۳۹۱ از: <http://www.behzisti.ir>
- نهاد کتابخانه‌های عمومی کشور، اداره کل امور کتابخانه‌ها (۱۳۹۰). *مجموعه دستورالعمل‌های اداره کتابخانه‌های عمومی*. تهران: کتاب نشر.

References

- Craddok, P. (2004). *Talking Newspaper and Magazines for Visually Impaired and Other People with Print Disabilities an International Perspective*. 2nd IFLA General Conference and Council (Amsterdam, 16-21 August 1998).

- Schauder, D. E. & Cram, M. D. (1997). *Libraries for the Blind: An International Study of Policies and Practices*. UK, Stevenage: Peter Pergrinus Ltd.
- Steuben, M. (1981). The Physically Handicapped and the Public Library. *Current Studies in Librarianship*, 5 (2), 15- 20.

به این مقاله این‌گونه استناد کنید:

کوکبی، مرتضی و احسانی، صبا (۱۳۹۳). وضعیت کتابخانه‌های عمومی استان خوزستان در مقایسه با استانداردهای منابع، تجهیزات و نیروی انسانی برای خدمات کتابخانه‌ای به نابینایان. *تحقیقات اطلاع‌رسانی و کتابخانه‌های عمومی*، ۲۰ (۴)، ۶۶۱-۶۸۴.